

Ireneusz ZAWŁOCKI, Ewa NIEROBA, Krzysztof NIEWIADOMSKI
Politechnika Częstochowska, Polska

Preferowane modele kształcenia zawodowego w średnim i wyższym szkolnictwie w Polsce

W ciągu minionego ćwierćwiecza nasz kraj przeszedł długą drogę przemian społeczno-gospodarczych, zmieniając się w sposób zasadniczy w większości obszarów życia społecznego, gospodarczego i politycznego. Również w sferze edukacji widać wymierne dokonania, szczególnie w wymiarze ilościowym. Ilościowe wskaźniki skolaryzacji na poziomie szkolnictwa średniego, a szczególnie akademickiego przewyższają już dziś znacznie średnie wskaźniki w Unii Europejskiej. Ponad 90% absolwentów gimnazjów uczęszcza do szkół maturalnych (z przewagą ogólnokształcących) i ponad połowa z nich kontynuuje kształcenie na poziomie wyższym. Liczba absolwentów szkół wyższych wzrosła z 56 tys. w roku akademickim 1990/1991 do 497,5 tys. w 2010/2011, tj. prawie dziewięciokrotnie. W tym samym czasie liczba szkół wyższych wzrosła ze 112 do 788.

Ale jednocześnie ponad 200 tys. osób z wyższym wykształceniem pozostaje bez pracy (222,5 tys. w II kwartale 2014 r.). Również najliczniejszą, prawie 29-procentową grupę bezrobotnych stanowią osoby w wieku 24–35 lat, zaś ponad połowa bezrobotnych w wieku do 25 lat nigdy wcześniej nie pracowała i nie może wykazać się żadnym przygotowaniem zawodowym. Z drugiej strony co trzeci pracodawca zgłasza, że ma problem ze zrekrutowaniem pracowników spełniających określone kryteria niezbędne na danym stanowisku. Polski rynek pracy cierpi na brak specjalistów, a niedobór fachowców jest najbardziej widoczny w zawodach manualnych.

Nasuwa się pytanie, skoro jest tak dobrze, to dlaczego jednocześnie jest tak źle (liczby się poprawiają, a opinie gwałtownie pogarszają)?

Otóż nie od dziś było wyraźnie widać, że podstawowe zasady przeprowadzonych reform systemu edukacji zostały oparte na błędnych założeniach [Kobaj 2012; Zawłocki i in. 2009, 2014]. Pierwsze założenie to formuła 80:20, co oznacza, że odsetek absolwentów gimnazjum kształconych w szkołach zawodowych był sukcesywnie zmniejszany z 62% w 2000 r. do 20% docelowo. Drugie założenie dotyczyło upowszechnienia kształcenia na poziomie wyższym; współczynnik skolaryzacji miał być zwiększony sześciokrotnie.

Doprowadziło to z jednej strony do deprecjacji szkolnictwa zawodowego, z drugiej zaś niekontrolowanej struktury kształcenia akademickiego całkowicie oderwanej od potrzeb rynku pracy.

Tymczasem w krajach o najwyższej kulturze pracy i produktywności przy optymalizacji systemów kształcenia bazuje się na trzech następujących aspektach:

- określeniu optymalnej struktury kształcenia na poziomie średnim, tj. relacji między liczbą uczniów w szkołach ogólnokształcących i zawodowych, zgodnej ze strukturą popytu na pracę, (średnia w Unii Europejskiej wynosi 30:70);
- optymalizacji struktury kształcenia na poziomie średnim i wyższym, tj. relacji między liczbą absolwentów szkół wyższych i średnich zawodowych;
- optymalizacji struktury kształcenia zawodowego, tj. relacji między kształceniem teoretycznym w szkole a kształceniem praktycznym w warsztatach szkolnych i na stanowiskach pracy w przedsiębiorstwach przemysłowych, budowlanych, bankach, administracji, usługach, gospodarstwach rolnych itp. [Kobaj 2012].

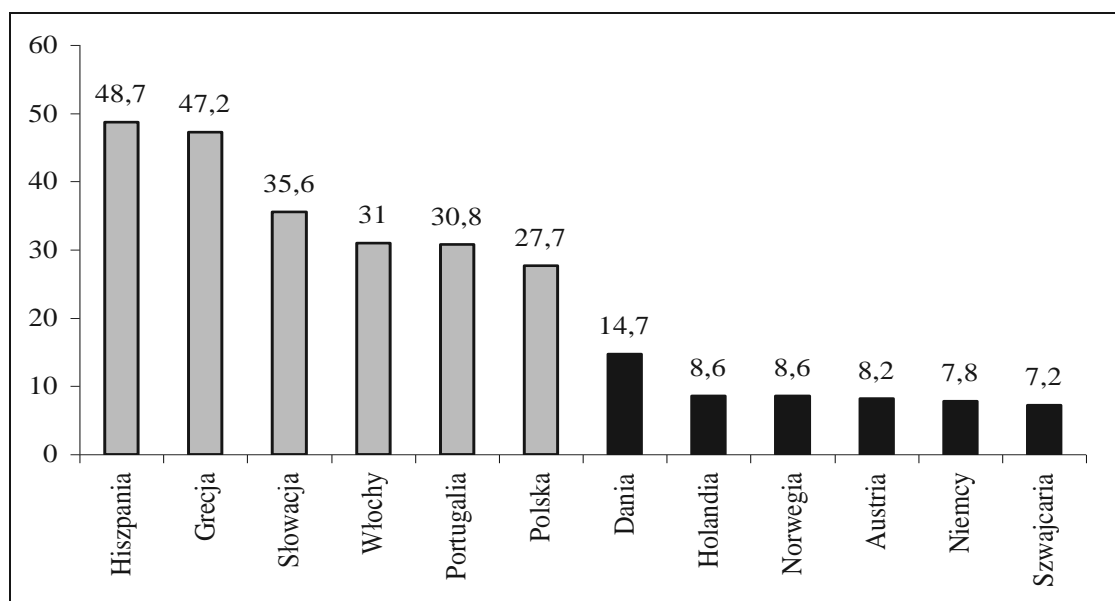
Na obecnym etapie polski system edukacji nie spełnia żadnego wyżej wymienionego kryterium optymalizacji i wymaga radykalnych zmian, w tym również system edukacji zawodowej jako typowy system szkolny z dominacją kształcenia teoretycznego i niskim poziomem kształcenia praktycznego, w którym cała odpowiedzialność za efekty kształcenia spoczywa na szkole i organie prowadzącym z minimalnym zaangażowaniem podmiotów społeczno-gospodarczych.

W krajach europejskich, w których od wielu lat gospodarka funkcjonuje w systemie wolnorynkowym, takich jak Austria, Niemcy, Szwajcaria, dominującym systemem kształcenia zawodowego jest system dualny (przemienny) [Achleitner i in. 2012; Euler 2013; Kobaj 2012]. Ta strategia kształcenia uważana jest przez wielu ekspertów za rozwiązanie optymalne w relacji: edukacja zawodowa–rynek pracy–pracodawcy. Ideą dualnego systemu kształcenia zawodowego jest równoległe – dwutorowe – kształcenie w szkole zawodowej, gdzie uczeń zdobywa przede wszystkim wiedzę teoretyczną, oraz w wybranym zakładzie pracy, gdzie odbywa praktyczną naukę zawodu. W tym systemie trzyletni lub czteroletni cykl kształcenia dzieli się najczęściej na dwie równe części, zachowując zasadę, że praktyczna nauka zawodu na stanowiskach pracy jest integralną częścią trzyletniego lub czteroletniego cyklu kształcenia. Stosowane są różne systemy organizacji, np. tydzień w szkole – tydzień na stanowiskach pracy, dwa dni w szkole – trzy na stanowiskach pracy itd. W Polsce w systemie dualnym kształcą się ok. 15% uczniów szkół zawodowych (średnich i zasadniczych), gdy tymczasem w Niemczech – 69%, Szwajcarii – 89%, Czechach – 58%, Austrii – 47%, na Węgrzech – 41%, w Holandii – 38%.

Są to przede wszystkim uczniowie zasadniczych szkół zawodowych (ok. 52%) pobierający praktyczną naukę zawodu w zakładach pracy zrzeszonych głównie w Związku Rzemiosła Polskiego i mających status pracowników młodocianych.

Wymierne zalety systemu dualnego obrazuje rys. 1, na którym zestawiono kraje o najwyższej stopie bezrobocia młodzieży (średnio ok. 37%) z dominacją

szkolnego systemu zawodowego oraz kraje o najniższej stopie bezrobocia młodzieży (średnio ok. 9%), w których dominuje kształcenie dualne.

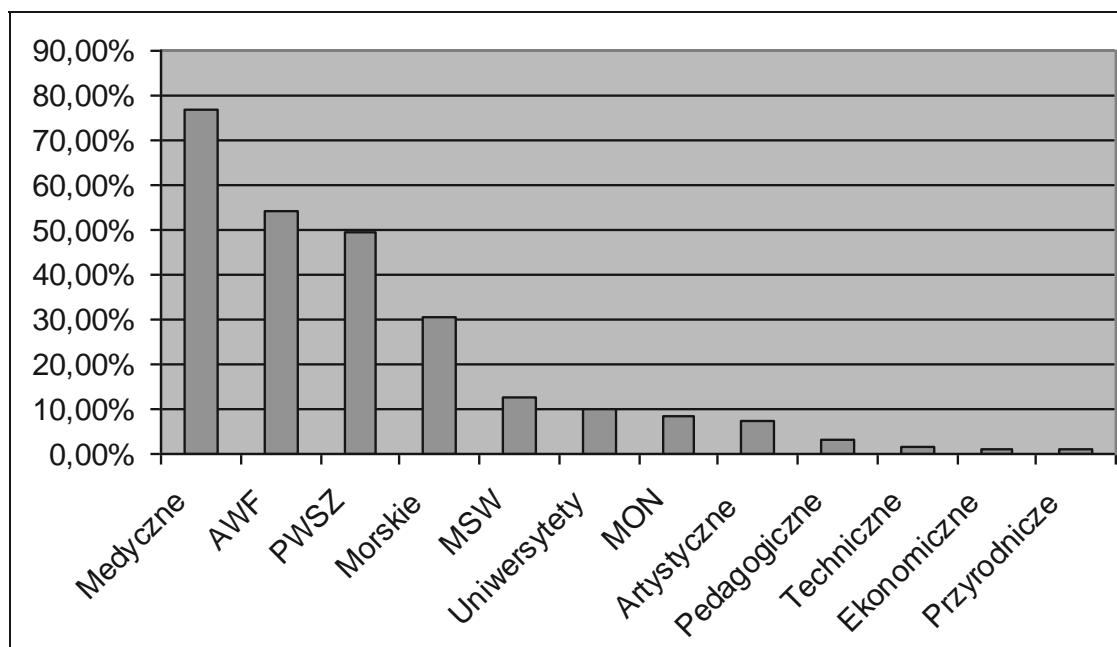

Rys. 1. Kraje Europy o najwyższej i najniższej stopie bezrobocia młodzieży (dane na koniec 2011 r.)

Źródło: [Kobaj 2012].

Implementacja w Polsce dualnego systemu kształcenia wymaga wprowadzenia kompleksowych rozwiązań systemowych, które w sposób formalny powiążą ze sobą szkoły z pracodawcami i instytucjami rynku pracy. Wprowadzane rozwiązania prawne muszą być korzystne dla wszystkich stron systemu, tj. uczniów, szkół, przedsiębiorców oraz instytucji rynku pracy. Dziś w naszym kraju zarówno na poziomie średniego szkolnictwa zawodowego jak i szkolnictwa wyższego nie ma barier prawnych, które uniemożliwiłyby wprowadzenie na dużo szerszą skalę tego systemu kształcenia zawodowego na obydwu poziomach nauczania. Pozwala na to zarówno wprowadzona w 2012 r. reforma w szkolnictwie zawodowym, jak i znowelizowane w 2014 r. Prawo o szkolnictwie wyższym. Wprowadzona nowelizacja ustawy wyraźnie określa i zastrza wymagania, jakie musi spełnić podstawowa jednostka organizacyjna uczelni, aby mogła prowadzić studia o profilu ogólnoakademickim, których program kształcenia obejmuje moduły zajęć powiązane z prowadzonymi badaniami naukowymi w dziedzinie nauki lub sztuki związanej z tym kierunkiem studiów, którym przypisano punkty ECTS w wymiarze większym niż 50% liczby punktów ECTS koniecznej do uzyskania kwalifikacji odpowiadających poziomowi kształcenia, służące zdobywaniu przez studenta pogłębionej wiedzy oraz umiejętności prowadzenia badań naukowych (profil przygotowujący do pracy naukowo-badawczej). Docelowo w większości uczelni, szczególnie na studiach

I stopnia, powinien dominować jednak profil praktyczny, którego udział procentowy, jak widać na rys. 2, obecnie jest bardzo niski. Uczelnia może prowadzić również studia o profilu praktycznym z udziałem podmiotów gospodarczych, czyli studia dualne.

Rys. 2. Udział procentowy kierunków o profilu praktycznym na uczelniach publicznych według typów uczelni (stan na 25 listopada 2013 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MNiSW.

Musi jednak upłynąć wiele czasu, zanim system dualny odegra znaczącą rolę w polskim systemie kształcenia zawodowego. W dzisiejszym „systemie szkolnym” edukacji zawodowej optymalnym rozwiązaniem jest strategia kształcenia modułowego scharakteryzowana we wcześniejszym opracowaniu autorów niniejszego artykułu [Zawłocki i in. 2014]. W modelu tym czynności wykonywane przez uczniów podczas zajęć szkolnych są bardzo zbliżone do tych, które wykonywane są na stanowisku pracy, co sprzyja dostosowaniu kształcenia zawodowego do potrzeb dynamicznego rynku pracy.

Literatura

- Achleitner D., Wallner J., Schönherr A. (red.) (2012): *Die Lehre. Duale Berufsausbildung in Österreich. Moderne Ausbildung mit Zukunft*, Wien.
- Berufsbildung in der Schweiz. *Fakten und Zahlen 2015*, <http://www.sbfi.admin.ch/berufsbildung/01606/index.html?lang=de>.
- Dziedziczak-Foltyn A., Brzeziński K. (2013): *Kształcenie zawodowe i kształcenie dualne*, Łódź.
- Euler D. (2013): *Das duale System in Deutschland – Vorbild für einen Transfer ins Ausland?*, Gütersloh.

- Goźlińska E., Kruszewski A. (2013): *Stan szkolnictwa zawodowego w Polsce – raport*, Warszawa.
- Jeruszka U. (red.) (2002): *Optymalizacja kształcenia zawodowego z punktu widzenia potrzeb rynku pracy*, Warszawa.
- Jeruszka U. (red.) (2012): *Unowocześnienie metod i form kształcenia zawodowego w Polsce. Diagnoza i oczekiwane kierunki zmian*, Warszawa.
- Kobaj M. (2012): *Wpływ systemów kształcenia zawodowego na zatrudnienie i bezrobocie młodzieży. Projekt programu wdrożenia dualnego systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, Warszawa.
- Królikowski C. (2012): *Studia dualne przemienne*, „Forum Akademickie” nr 11.
- Kwiatkiewicz A. (2006): *Edukacja zawodowa w niemieckim systemie dualnym*, <http://www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/numer/13/id/245>.
- Orczyk J., Rajkiewicz A. (red.) (2014): *Rynek pracy i wykorzystanie potencjału pracy w Polsce*, Warszawa.
- Rynek pracy, edukacja i polityka społeczna*, [w:] *Dokument Komisji Europejskiej* (2015): http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2015/cr2015_poland_pl.pdf.
- Stachowicz J. (2013): *Niż demograficzny w szkolnictwie wyższym – konsekwencje i proponowane sposoby przeciwdziałania niekorzystnym tendencjom*, „Dydaktyka Szkoły Wyższej” nr 1.
- Topolska K., Mirowska-Łoskot U. (2015): *Absolwent skazany na bruk: Uczelnie są oderwane od rynku pracy*, „Dziennik Gazeta Prawna” z 19 stycznia 2015 r.
- Współpraca szkół zawodowych z pracodawcami. Przykładowe rozwiązania* (2013): Warszawa.
- Zawłocki I. (2003): *Praktyczne nauczanie zawodu w polskim systemie edukacji*, [w:] Lewowicki T., Wilsz J., Ziazun I., Nyczkało N. (red.), *Kształcenie zawodowe: pedagogika i psychologia*, Częstochowa–Kijów.
- Zawłocki I., Nieroba E., Niewiadomski K. (2014): *Kształcenie modułowe w reformowanym systemie edukacji zawodowej*, [w:] Walat W., Lib W. (red.), *Edukacja – Technika – Informatyka. Wybrane problemy edukacji technicznej i zawodowej*, Rzeszów.
- Zawłocki I., Niewiadomski K., Nieroba E. (2009): *Edukacja zawodowa – stan aktualny i kierunki zmian*, [w:] Furmanek W., Walat W. (red.), *Edukacja – Technika – Informatyka. Teoretyczne i praktyczne problemy edukacji technicznej i zawodowej*, Rzeszów.

Streszczenie

W artykule dokonano krótkiej oceny polskiego systemu edukacji po 25 latach jego permanentnego reformowania, ze szczególnym uwzględnieniem kształcenia zawodowego. Na tym tle przedstawiono proponowane kierunki zmian w edukacji zawodowej na poziomie średnim i wyższym mające na celu zintegrowanie jej z podmiotami rynku pracy. Preferowane modele kształcenia zawodowego pozwalające na dostosowanie systemu edukacji do wymogów dynamicznego rynku pracy to przede wszystkim kształcenie dualne i kształcenie modułowe, reforma systemu edukacji, dualny system kształcenia, kształcenie modułowe, praktyki zawodowe.

Słowa kluczowe: gospodarka, wiedza, rozwój, kapitał społeczny, idea, kształcenie ustawiczne, kształcenie permanentne, edukacja, ekonomia, społeczeństwo.

Preferred Models of Vocational Training in Secondary and Higher Education in Poland

Abstract

The article presents a brief assessment of the Polish education system after 25 years of its permanent reform, with particular emphasis on vocational training. Against this background it shows directions of changes in vocational education at secondary and higher levels in order to integrate it with the labor market. Preferred models of vocational training to adapt the education system to the requirements of a dynamic labor market is primarily a dual training and modular education.

Keywords: reform of the education system, dual system of education, training modules, apprenticeships.